

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

28.11.2022.

Nr. 1-12/8

Cēsu novada Sociālais dienests
sd@cesunovads.lv

**Biedrības “Cerību spārni”
valdes priekšsēdētāja Eva Viļķina**
eva.vilkina@ceribusparni.lv

**Biedrības “Cerību spārni”
Grupu mājas “Spāre”
vadītāja Evija Grava**
evija.grava@ceribusparni.lv

Informācijai: **Labklājības ministrija**
lm@lm.gov.lv

Ziņojums par vizīti uz biedrības Cerību spārni grupu māju Spāre

Ziņojumam ir viens pielikums, kas ir šī ziņojuma neatņemama sastāvdaļa un kas ir noformēts atsevišķā dokumentā: Ziņojuma pielikums Nr. 1 *Vides pieejamības audits*.

Atruna: Lai mazinātu mazaizsargātās grupas – cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem – stigmatizāciju sabiedrībā, kā arī veicinātu izpratni par mājokļa nodrošinājumu pakalpojuma – grupu māju (dzīvokļu) (turpmāk – Pakalpojums) sniedzēju darbinieku vidū, ziņojuma tekstā turpmāk tiks lietots termins *iemītnieks* attiecībā uz Pakalpojuma klientu.

Ievads

2010. gada 31. martā Latvijas Republikā stājās spēkā 2006. gada 13. decembra Apvienoto Nāciju organizācijas *Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām*¹ (turpmāk – Konvencija). Pieņemot un apstiprinot Konvenciju, 2010. gada 28. janvāra likumā *Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām* tika noteikts, ka Konvencijas 33. panta

¹ Konvencijas teksts pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1630>

2. punktā minēto pārraudzību par Konvencijas īstenošanu nodrošina Latvijas Republikas tiesībsargs.

Lai īstenotu minēto pārraudzību, tiesībsargs veic pētījumus un monitoringus (jeb pārbaudes vizītes) par personu ar invaliditāti tiesību īstenošanu praksē. Tostarp tiesībsargs seko valstī realizētā deinstitucionalizācijas (turpmāk – DI) procesa norisei. Šī procesa virsmērķis ir attīstīt sabiedrībā balstītus pakalpojumus, lai veicinātu vienas no vismazāk aizsargātajām sabiedrības grupām – cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem tiesību īstenošanu.

Aizvien vairāk cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem pārtrauc institucionālo aprūpi, lai ar atbilstošu atbalstu uzsāktu dzīvi sabiedrībā, jo pakalpojumu pieejamība pašvaldībās pēdējos gados ir pieaugusi. Norādāms, ka tiesībsargs ir saņēmis informāciju no nevalstisko organizāciju pārstāvju puses par iespējamām nepilnībām un neatbilstībām cilvēktiesību standartiem tieši jaunizveidoto Pakalpojuma nodrošināšanā.

Tiesībsargs jau iepriekš ir norādījis uz to, cik būtiski, lai pašvaldībām būtu izpratne par to nozīmi, motivācija un gatavība ne tikai izveidot Pakalpojuma infrastruktūru, bet gatavība šo Pakalpojumu nodrošināt atbilstoši to būtībai, nevis formāli. Tādēļ viena no Tiesībsarga biroja 2022. gada prioritātēm tika izvirzīta *DI procesa norise Latvijā*. Kā viena no šīs prioritātes aktivitātēm tika izvirzīta izvēles kārtībā apmeklēt dažas grupu mājas (dzīvokļus)² un paraudzīties kā tiek īstenots Konvencijas 19. pants *Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā*. Vienlaikus pievēršot arī uzmanību no Konvencijas 5. panta³ un Konvencijas 9. panta⁴ izrietošo saistību īstenošanai.

Konvencijas 19. panta *Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā* būtība

[1] Šajā ziņojuma nodaļā ir apkopoti sniegtie secinājumi, ieteikumi un rekomendācijas no: Apvienoto Nāciju organizācijas Personu ar invaliditāti tiesību komitejas (turpmāk – Komiteja) publicētā vispārējā komentāra *Vispārējais komentārs Nr. 5 (2017) par neatkarīgu dzīvi un iekļaušanu sabiedrībā*⁵, Apvienoto Nāciju organizācijas Augstā cilvēktiesību komisāra 2014. gada 12. decembra ziņojuma *Thematic study on the right of persons with disabilities to live independently and be included in the community*⁶ un Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisāra 2012. gada 13. marta ziņojuma *The right of people with disabilities to live independently and be included in the community*⁷. Turpmāk minētie vispārējie cilvēktiesību standarti ir arī tie, kuriem ir pievērsta uzmanība apmeklējot grupu mājas (dzīvokļus).

² Grupu māja (dzīvoklis) ir māja vai atsevišķs dzīvoklis, kurā personai ar garīga rakstura traucējumiem nodrošina mājokli, individuālu atbalstu sociālo problēmu risināšanā un, ja nepieciešams, sociālo aprūpi. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1. panta 5. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums>

³ Konvencijas 5. pants *Vienlīdzības un diskriminācijas aizliegums*.

⁴ Konvencijas 9. pants *Pieejamība*.

⁵ Pieejams: [https://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/General%20comment%20No.5%20\(2017\).doc](https://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/General%20comment%20No.5%20(2017).doc)

⁶ Pieejams angļu valodā: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/241/66/PDF/G1424166.pdf?OpenElement>

⁷ Pieejams angļu valodā: <https://rm.coe.int/16806da8a9>

[2] Sabiedrībā balstītu pakalpojumu mērķis ir nodrošināt personu ar tādu atbalstu, kas tai nepieciešams, lai tiktu galā ar garīgās veselības problēmu radītajām sekām un nodrošinātu dzīves kvalitāti. Konvencijā ir noteikts, ka personām ar invaliditāti ir tādas pašas tiesības kā citiem cilvēkiem, un viņiem jābūt iespējai tās izmantot. Būt neatkarīgam un būt sabiedrības daļai ir svarīgas cilvēktiesības. Taču daudzas personas ar invaliditāti⁸ saskaras ar diskrimināciju, kas atņem šīs tiesības, izvēli un kontroli pār savu dzīvi.

[3] Dzīvošanas apstākļi būtu jāvērtē, ņemot vērā tādus jautājumus, kas saistīti ar personas izvēli:

- kas lemj, kad iemītnieks var iet un nākt, kādas personas drīkst ienākt iemītnieka dzīvesvietā;
- kas lemj par iemītnieka ikdienas aktivitāšu grafiku;
- kas lemj, kāda pārtika (ēdiens) tiks patērēta, kāda pārtika tiks pirktā un kas apmaksās izdevumus.

Iestādes, kas kontrolē šo izvēli, neatkarīgi no to lieluma un nosaukuma ir pretrunā Konvencijai un ir uzskatāmas par brīvības atņemšanu. Padziļinātas izpratnes trūkums par to, kas ir personu ar invaliditāti institucionalizācija, var novest pie tā, ka tiek veicinātas jaunākas iestāžu formas, ko slēpj virspusējas izmaiņas. Tādēļ Komiteja mudina valstis īstenot DI. Jo DI ir process, kas nodrošina pāreju uz dzīves apstākļiem personām ar invaliditāti, no institucionālām un citām segregācijas struktūrām uz sistēmu, kas nodrošina sociālo līdzdalību, kur pakalpojumus kopienā sniedz saskaņā ar individuālo gribu un vēlmēm.

[4] Konvencijas 19. panta mērķis ir novērst pamešanu, institucionalizāciju un segregāciju mājāsaimniecībās, veicinot labvēlīgu un iekļaujošu vidi visiem un atceļot tiesību normas, kas liedz personām ar invaliditāti izdarīt izvēli, piespiežot tās dzīvot iestādēs vai citā nošķirtā vidē.

No Konvencijas 19. panta kopsaistē ar Konvencijas 12. pantu un 14. pantu izriet piespiedu institucionalizācijas un brīvības atņemšanas aizliegums, pamatojoties uz traucējumu esamību. Lai gan institucionalizācija dažādās situācijās var atšķirties, to definē atsevišķi kopīgi elementi:

⁸ Konvencijas 1. pantā ir atrunāts: *Pie personām ar invaliditāti pieder personas, kurām ir ilgstoši fiziski, garīgi, intelektuāli vai maņu traucējumi, kas mijiedarbībā ar dažādiem šķēršļiem var apgrūtināt to pilnvērtīgu un efektīvu līdzdalību sabiedrības dzīvē vienlīdzīgi ar citiem.*

Tāpēc institucionalizācija nenozīmē tikai dzīvošanu konkrētā vidē; galvenokārt, runa ir par kontroles zaudēšanu noteiktas dzīvošanas kārtības uzlikšanas rezultātā.

Patstāvīgs dzīvesveids jeb neatkarīga dzīve

[5] Dzīvošana patstāvīgi ne vienmēr nozīmē dzīvot vienatnē vai izolēti. Neatkarīga dzīve būtu jāuzskata par izvēles un kontroles brīvību atbilstoši Konvencijas 3. panta a) punktā nostiprinātajai cieņas un individuālās autonomijas ievērošanai. Tas nozīmē izdarīt izvēli par to, ko persona vēlas, un saņemt atbalstu, lai īstenotu šīs izvēles darbībā.

[6] Patstāvīgs dzīvesveids jeb neatkarīga dzīve nozīmē, ka personai ir viss nepieciešamais, kas palīdz kontrolēt savu dzīvi un pieņemt lēmumus par savu dzīvi:

Būt iekļautam sabiedrībā

[7] Konvencijas 19. pantā nostiprinātās tiesības uz pastāvīgu dzīvesveidu un iekļaušanu sabiedrībā balstās uz trim galvenajiem jēdzieniem:

- izvēle;
- pieejami atbalsta pakalpojumi; un
- tāda pati sociālo pakalpojumu un objektu pieejamība un atbilstība, kāda ir citiem sabiedrības locekļiem.

Īpaši atzīmējams, ka Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisārs ir norādījis, ka *arī tad, ja personai ar invaliditāti tiek izvēlēta dzīvesvieta, kura fiziski atrodas sabiedrībā, ir jāņem vērā dažādi citi faktori: gan mājokļa fiziskais lielums un struktūra, gan arī tiesību, iespējas izvēlēties un pašnoteikšanās respektēšana, pakalpojumu sniedzēju nodrošinātā kvalitāte un attieksme, reālā sociālās vides pieejamība un atbalsta un piekļuves atbilstība. To cik lielā mērā persona tiek iekļauta sabiedrībā, un kāda ir tās līdzdalības pakāpe, nosaka ne vien ar dzīvesvietu saistīti pakalpojumi, bet arī veids kādā tiek sniegti visi citi ar tiesībām dzīvot sabiedrībā saistīti pakalpojumi. Tāpat jau iepriekšējos ziņojumos Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisārs ir brīdinājis, ka nav atļauti nekādi pasākumi, kas varētu pārtraukt personas rehabilitāciju vai apdraudēt šīs personas veselību vai tiesībspēju.*

[8] Būt iekļautam sabiedrībā nozīmē dzīvošanu un laika pavadīšanu kopā ar sev tuviem cilvēkiem – radniekiem, draugiem, domubiedriem. Iesaistīties sabiedriskajā dzīvē – piedalīties pašvaldības iedzīvotāju sanāksmēs, iesaistīties lēmumu pieņemšanā, tādējādi uzlabojot savu dzīves kvalitāti. Nenoliedzami, iekļauties sabiedrībā nozīmē arī iegūt profesiju, strādāt sev piemērotā darba vietā, attīstīt sev interesējošās prasmes un hobijus,

iegūt jaunas zināšanas un talantus, piedalīties pasākumos, nodarboties ar sev tīkamu brīvā laika aktivitāti. Sev pieņemamā laikā apmeklēt bibliotēkas, izstādes, doties ekskursijās un izbraucienos.

[9] Konvencijas 19. pantā arī atkārtoti apstiprināta diskriminācijas aizlieguma un personu ar invaliditāti vienlīdzīgu tiesību uz pilnīgu iekļaušanu un līdzdalību sabiedrībā atzīšanu.

Konvencijas 5. panta *Vienlīdzības un diskriminācijas aizliegums* būtība

[10] Šajā ziņojuma nodaļā ir apkopoti sniegtie secinājumi, ieteikumi un rekomendācijas no: Komitejas publicētā vispārējā komentāra *Vispārējais komentārs Nr. 6 (2018) par vienlīdzību un nediskrimināciju*⁹ un Eiropas Padomes sniegtā skaidrojuma *Intersectionality and Multiple Discrimination*¹⁰. Turpmāk minētie vispārējie cilvēktiesību standarti ir arī tie, kuriem ir pievērsta uzmanība apmeklējot grupu mājas (dzīvokļus).

[11] Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums ir principi un tiesības. Konvencijas 3. pantā¹¹ tie minēti kā principi, bet 5. pantā — tiesības. Tie ir arī skaidrojošs instruments visiem pārējiem Konvencijā nostiprinātajiem principiem un tiesībām.

Konvencijas pamatā ir iekļaujoša vienlīdzība.

[12] No Konvencijas izrietošais pienākums aizliegt visu diskrimināciju attiecas uz visa veida diskrimināciju, kas var izpausties kā:

- 1) tieša diskriminācija – kad līdzīgās situācijās, balstoties uz kādu no aizliegtajiem kritērijiem, pret personām ar invaliditāti izturas mazāk labvēlīgi nekā pret citām personām;
- 2) netieša diskriminācija – kad šķietami neitrāla prakse vai tiesību akti, tomēr rada negatīvu ietekmi uz personu ar invaliditāti.

[13] Diskriminācijas pazīmes saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otro teikumu ir¹²:

⁹ Pieejams: [https://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/General%20comment%20No.6%20\(2018\).doc](https://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/General%20comment%20No.6%20(2018).doc)

¹⁰ Pieejams angļu valodā: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/intersectionality-and-multiple-discrimination>

¹¹ Konvencijas 3. pants *Vispārējie principi*

¹² *Latvijas Republikas Satversmes komentāri*. VIII nodaļa. *Cilvēka pamattiesības*. 91.pants., 116.lpp.

invaliditāte	dzimums	partijas piederība
rase un ādas krāsa	vecums	sociālais stāvoklis un sociālā izcelsme
tautība, etniskā izcelsme	ģenētiskās īpašības, seksuālā orientācija	dienesta stāvoklis, manta
valoda	reliģiskā pārliecība, politiskā un cita pārliecība	pilsoniskā un valstiskā piederība
dzimšana un izcelsme	pasauls uzskats	citi līdzīgi apstākļi

Tomēr ir situācijas, kad personai piemīt divas vai vairāk diskriminācijas pazīmes, piemēram, invaliditāte un vecums vai invaliditāte, dzimums, vecums. Šādos gadījumos var pastāvēt multiplās vai krusteniskās (interseksionālās) diskriminācijas risks. Multiplās diskriminācijas pārkāpums rodas, ja persona vienā gadījumā tiek diskriminēta vienas diskriminācijas pazīmes dēļ, citā gadījumā citas.

Krusteniskā diskriminācija izpaužas, ja divas vai vairākas diskriminācijas pazīmes darbojas vienlaicīgi un mijiedarbojas nedalāmā veidā, radot atšķirīgas un specifiskas diskriminācijas formas.

Aizsardzība pret diskrimināciju jebkādas pazīmes dēļ nozīmē to, ka ir jāņem vērā visas iespējamās diskriminācijas pazīmes un to mijiedarbība.

[14] Klasiskā izpratnē diskriminācijas pamatā var būt viena pazīme, piemēram, invaliditāte. Ar termina *diskriminācija invaliditātes dēļ* saprot – *jebkāda veida nošķiršanu, izslēgšanu vai ierobežošanu invaliditātes dēļ, kuras mērķis ir traucēt vai pilnībā nepieļaut visu politisko, ekonomisko, sociālo, kultūras, pilsonisko vai citu cilvēktiesību un pamatbrīvību atzīšanu, izmantošanu vai īstenošanu vienlīdzīgi ar citiem, vai kurai ir tādas sekas. Tā ietver visas diskriminācijas formas, tostarp saprātīga pielāgojuma atteikumu*¹³.

[15] Būtiski, ka šajā Konvencijā (atšķirībā no citos starptautiskajos dokumentos, kuros ir iekļauta šaurāka termina *diskriminācija invaliditātes dēļ* definīcija) sniegtā definīcija ietver arī:

1. *saprātīga pielāgojuma atteikumu* kā diskriminācijas veidu invaliditātes dēļ;

¹³ Konvencijas 2. pants.

2. frāzi *vienlīdzīgi ar citiem*, kas attiecas ne tikai uz diskriminācijas invaliditātes dēļ definīciju, bet arī uz visu Konvenciju kopumā. No vienas puses, tas nozīmē, ka personām ar invaliditāti netiks piešķirtas vairāk vai mazāk tiesību vai priekšrocību nekā sabiedrībai kopumā. No otras puses, tajā ir noteikts, ka dalībvalstīm ir jāveic konkrēti pasākumi, lai panāktu *de facto* vienlīdzību personām ar invaliditāti, lai nodrošinātu, ka tās faktiski var izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības.

[16] Lasot Konvencijas 5. pantu saistībā ar Konvencijas 1. pantu¹⁴, 3. pantu un 4. pantu¹⁵, ir skaidrs, ka, lai personām ar invaliditāti veicinātu tiesību aktos garantēto tiesību vienlīdzīgu izmantošanu, dalībvalstīm ir jāveic pozitīvas darbības. Pieejamība, saprātīgi pielāgojumi un individuālie atbalsti bieži vien ir nepieciešami.

Jānorāda, ka *pieejamība* un *saprātīgi pielāgojumi* ir divi atšķirīgi jēdzieni:

1. Pieejamības pienākumi attiecas uz grupām, un tie jāīsteno pakāpeniski, bet bez nosacījumiem (t.i., neatkāpjoties no to īstenošanas).
2. Saprātīgas pielāgošanas pienākumi ir individualizēti.

Ņemot vērā to, ka pakāpeniska pieejamības nodrošināšana, piemēram, būvētajā vidē var prasīt laiku, ir jāizmanto saprātīgi pielāgojumi, lai nodrošinātu piekļuvi personai nekavējoties, jo saprātīgi pielāgojumi ir tūlītējs pienākums.

[17] Pienākums nodrošināt saprātīgus pielāgojumus ir *ex nunc* pienākums, kas nozīmē, ka tas ir izpildāms no brīža, kad personai ar invaliditāti tā ir vajadzīga konkrētā situācijā, lai konkrētā kontekstā vienlīdzīgi izmantotu savas tiesības. Saprātīgus pielāgojumus var izmantot kā līdzekli, lai nodrošinātu pieejamību personai ar invaliditāti konkrētā situācijā. Saprātīgu pielāgojumu mērķis ir panākt individuālu taisnīgumu tādā nozīmē, ka tiek nodrošināta diskriminācijas aizliegums vai vienlīdzība, ņemot vērā personas cieņu, autonomiju un izvēli.

[18] Pieejamība ir priekšnoteikums un līdzeklis, lai panāktu *de facto* vienlīdzību visām personām ar invaliditāti. Tomēr pieejamība būtu jāskata ne tikai saistībā ar vienlīdzību un diskriminācijas aizliegumu, bet arī kā ieguldījumu veidu.

[19] Personas ar invaliditāti saskaras ar tehniskiem un vides šķēršļiem — vairumā gadījumu — cilvēku radītiem vides šķēršļiem, piemēram, kā pakāpieni pie ēku ieejām, liftu trūkums daudzstāvu ēkās, paaugstināti durvju sliekšņi.

[20] Komiteja ir atgādinājusi, ka dalībvalstīm ir jāveic visi attiecīgie pasākumi, lai nodrošinātu, ka personas ar invaliditāti var dzīvot neatkarīgi un pilnvērtīgi piedalīties visos ikdienas dzīves aspektos iestādē, tostarp vienlīdzīgi ar citiem nodrošināt viņu piekļuvi dažādām jomām un pakalpojumiem, piemēram, vannas istabām, pagalmiem, bibliotēkām, mācību zonām, darbnīcām un medicīnas, psiholoģiskajiem, sociālajiem un juridiskajiem pakalpojumiem. Komiteja ir uzsvērusi, ka pieejamības un saprātīgu pielāgojumu trūkums

¹⁴ Konvencijas 1. pants *Mērķis*

¹⁵ Konvencijas 4. pants *Vispārējās saistības*

personām ar invaliditāti rada neatbilstošus apstākļus, kas nav saderīgi ar Konvencijas 17. pantu¹⁶ un var būt 15. panta¹⁷ 2. punkta pārkāpums.

[21] Saskaņā ar Konvenciju līgumslēdzēj valstīm nav atļauts izmantot taupības pasākumus kā attaisnojumu, lai izvairītos no pakāpeniskas pieejamības nodrošināšanas personām ar invaliditāti. Pienākums īstenot pieejamību ir beznosacījuma, t. i., subjekts, kam ir pienākums nodrošināt pieejamību, nedrīkst attaisnot bezdarbību, atsaucoties uz slogu, kas saistīts ar piekļuves nodrošināšanu personām ar invaliditāti.

Biedrības *Cerību spārni* grupu māja *Spāre*

[22] 2022. gada 11. augustā Tiesībsarga biroja Prevencijas daļas vadītāja L. Namniece - Bērziņa, Prevencijas daļas konsultante sociālajos jautājumos V. Sproģe – Saksone, Sociālo, ekonomisko un kultūras tiesību nodaļas juridiskā padomniece G. Gailīte kopā ar pieaicināto Invalīdu un viņu draugu apvienība *Apeirons* vides pieejamības ekspertu J. Briedi apmeklēja biedrības *Cerību spārni* grupu māju *Spāre* (turpmāk – Grupu māja *Spāre*).

[23] Vizītes mērķis bija iepazīties ar sniegto Pakalpojumu un tā atbilstību vispārējiem cilvēktiesību standartiem.

Vizītes diena un laiks netika iepriekš saskaņots ar Grupu mājas *Spāre* vadītāju. Tomēr jānorāda, ka ņemot vērā Pakalpojuma būtību, 2022. gada 21. jūlijā un 3. augustā visiem Pakalpojuma sniedzējiem, tika nosūtīta informatīva vēstule, kurā sniegta

¹⁶ Konvencijas 17. pants *Personas integritātes aizsardzība*

¹⁷ Konvencijas 15. pants *Tiesības netikt pakļautam spīdzināšanai vai nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem*

informācija, ka *Tiesībsarga biroja pārstāvji sākot ar 2022. gada 1. augustu plāno izvēles kārtā apmeklēt vairākas Latvijā esošās grupu mājas (dzīvokļus).*¹⁸

1. Vispārīga informācija par pakalpojuma sniedzēju

Adrese:	Spāres muiža 34, Amatas pag., Cēsu nov.
Mājaslapa:	www.ceribusparni.lv
Iestādes juridiskais statuss:	Biedrība
Pakalpojuma vadītāja:	E. Viļķina, valdes priekšsēdētāja E. Grava, vadītāja
Pakalpojuma reģistrēšanas datums:	2022. gada 4. jūlijā Pirmais iemītņieks uzņemts 2022. gada 11. jūlijā
Sniedzamais pakalpojums:	grupu māja (dzīvoklis) plānotais iemītņieku skaits:10 Vizītes dienā Pakalpojumu saņēma 10 personas.
Personu grupa:	personas ar garīga rakstura traucējumiem
Personas (pēc vecuma un dzimuma)	pilngadīgas personas (abu dzimumu)

1.1. Darbinieku skaits un darba laiks

Amats	1 vadītājs	1 sociālais darbinieks	4 aprūpētāji	Grupu mājā kopā strādā 6 darbinieki
Darba laiks	0,5 slodze, pieejams 2-3 dienas nedēļā	pilna darba slodze – pieejams darba dienās	pilna darba slodze, kas strādā maiņu darbu; pieejams gan darba dienās, gan brīvdienās un svētku dienās 24 h diennaktī	

[24] Vizītes laikā Pakalpojuma vadītāja sniedza informāciju par pietiekamu darbinieku skaitu, lai nodrošinātu sociālo pakalpojumu.

2. Sociālais atbalsts iemītņiekiem

2.1. Iemītņiekam pieejamais atbalsts sociālo problēmu risināšanā

¹⁸ Elektroniskā vēstule ar Nr.1-5/182 tika kopumā nosūtīta 41 grupu mājām (dzīvokļiem), ņemot vērā Labklājības ministrijas sniegto informāciju par šī pakalpojuma sniedzējiem un to aktuālo kontaktinformāciju.

Personām ar funkcionāliem traucējumiem¹⁹ grupu mājās (dzīvokļos) pakalpojumu sniedzējs nodrošina iemītniekiem atbalstu sociālo problēmu risināšanā (definējot atbalsta veidus).

[25] Sarunas laikā ar Grupu mājās *Spāre* darbiniekiem tika noskaidrots, ka darba meklēšanu veic paši grupu mājās iemītnieki, parasti darbu atrod pie vietējā lauksaimniecības produktu ražotāja. Iemītnieki strādā bez rakstiska darba līguma. Viens no iemītniekiem strādāja vienā no blakus esošām iestādēm, bet sakarā ar saspringto situāciju darba vietā, iemītnieks pameta darba vietu.

Pakalpojumā nevienam iemītniekam nav nodrošināts atbalsta personas (mentors, ģimenes asistents vai tml.) pakalpojums, līdz ar to varētu būt grūtības iemītniekam pilnvērtīgi integrēties sabiedrībā un pilnveidot attiecības ar sabiedrības locekļiem, kā arī uzlabot savas dzīves kvalitāti.

[26] No Grupu mājās *Spāre* darbiniekiem un uz vietas esošajiem iemītniekiem tika saņemta informācija par dažu iemītnieku savstarpējām saskarsmes grūtībām. Savukārt vizītes laikā netika gūts apstiprinājums par iemītnieku sociālo prasmju pilnveidi vai saskarsmes iemaņu apgūšanu Grupu mājā ikdienā.

[27] Sarunas laikā ar darbiniekiem un iemītniekiem tika noskaidrots, ka veļas mazgāšana notiek speciāli paredzētā telpā un veļu mazgā Pakalpojuma darbinieki. Veļas mazgāšanas telpas izveide tiek vērtēta viennozīmīgi pozitīvi, kā arī iemītnieku veļas šķirošana pa individuāliem veļas groziem.

[28] Pozitīvi var vērtēt Pakalpojuma izveidotās veidlapas – novērošanas apraksts, kuros aprūpētāji raksta savus novērojumus par katru no personām. Šāda individuāla pieeja ļauj Pakalpojuma atbildīgajām personām izdarīt secinājumus par iemītnieka problemātiku un paredzēt katram individuālu nepieciešamo atbalstu.

[29] Atzinīgi tiek vērtēts arī, ka uz Grupu mājās *Spāre* informatīvajiem stendiem ir pieejams izklaides aktivitāšu saraksts un darba dienu ritms Pakalpojumā. Dienu ritms ir pārskatāms pa laikiem (no 7:00 līdz 22:00), sastrukturizēts pa aktivitātēm, turklāt piezīmēs tiek sniegti paskaidrojumi par aktivitātes laikā nepieciešamajām darbībām. Gan darba dienās, gan brīvdienās iemītniekiem ir paredzētas aktivitātes, kuras ikdienā palīdz uzturēt iemītnieku sadzīves un pašaprūpes spējas.

Turklāt pie ziņojumu dēļa ir arī izlikta informācija par psihologa atbalsta grupu nodarbību datumiem un laikiem, kā arī *Papardes zieda* lekcijām.

Rekomendācijas:

1. Grupu mājā *Spāre* paredzēt pasākumus, papildu speciālistus vai sociālos pakalpojumus saskarsmes prasmju uzlabošanai, atbalstu darba meklēšanā un darba attiecību veidošanā (kā arī darba tiesisko attiecību noformēšanā). Vēlams apsvērt iespēju

¹⁹ Funkcionālais traucējums ir slimības, traumas vai iedzimta defekta izraisīts fiziska vai garīga rakstura traucējums, kas ierobežo personas spējas strādāt, aprūpēt sevi un aprūtināt personas iekļaušanos sabiedrībā. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1. panta 4. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums>

lūgt atbalsta personas pakalpojumu, lai mācītu iemītniekam neatkarīgi funkcionēt sabiedrībā un veidotu izpratni par attiecību lomu sabiedrībā. Iemītnieku nodarbinātības veicināšanai iemītnieki var izmantot Nodarbinātības valsts aģentūras organizētos aktīvās nodarbinātības pasākumus, piemēram, subsidētās darba vietas²⁰.

2. Ieteicams iemītniekiem sniegt atbalstu veļas mazgāšanā, ar mērķi iemācīt iemītniekiem mazgāt veļu pašiem patstāvīgi.

3. Ņemot vērā iemītnieku specifiskos mācīšanās iemaņu attīstības traucējumus (disleksija), ieteicams dienas ritmu sarakstu papildināt ar vizuāliem attēliem, kā piemēram tas tika darīts ar ārkārtējo notikumu tālruņa numuriem.

2.2. Sociālo pakalpojumu un individuālo sociālās rehabilitācijas plānu nodrošinājums atbilstoši iemītnieka vajadzībām

Individuālo sociālo rehabilitācijas vai sociālo aprūpes plānu (turpmāk – rehabilitācijas plāns) atbilstība 2017. gada 13. jūnija Ministru kabineta noteikumu Nr. 338 *Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem* (turpmāk – MK noteikumi Nr. 338) 5. punkta prasībām:

1. sākotnējā iemītnieka sociālās situācijas novērtēšana;
2. sociālo problēmu definējums;
3. sociālās rehabilitācijas mērķi;
4. sociālās rehabilitācijas uzdevumi un veicamie pasākumi;
5. termiņš;
6. vienošanās ar iemītnieku par veicamajiem pasākumiem sociālās problēmas risināšanai vai mazināšanai;

novērtējums par iemītnieka sociālās situācijas izmaiņām un sasniegtiem rezultātiem.

[30] Turpmāk tiks analizēta vizītes laikā iegūtā informācija par aizpildītiem iemītnieku rehabilitācijas plāniem 2022. gadā, atbilstoši MK noteikumu Nr. 338 5. punkta prasībām.

1. Novērtējums (izvērtējums) ir iekļauts rehabilitācijas plāna iedaļā, tiek vērtētas vispārējās sociālās prasmes – saskarsme; uzvedība; darba prasmes; pašaprūpe. Ieteicams izveidot sociālās situācijas novērtēšanas instrumentu (veidlapu) ar kura palīdzību varētu noteikt iemītnieku aktuālās sociālās problēmjomas, kuras tiks risinātas, izmantojot sociālo pakalpojumu. Tādējādi nodrošinot kvalitatīvu pakalpojumu atbilstoši katra iemītnieka individuālajām vajadzībām.
2. Nav paskaidrots kādu individuālu sociālo problēmu paredzēts risināt. Rehabilitācijas plānā, kā klienta problēma tiek definēta – aprūpe; rokdarbu, sveču darbnīca.
Ieteicams novērtēšanas instrumentā (veidlapā) konstatētās sociālās problēmas, pārnest uz rehabilitācijas plānu.
3. Mērķis nav noteikts.
Ieteicams noteikt sociālās rehabilitācijas mērķi, kurš palīdzēs risināt attiecīgo problēmu.

²⁰ Informācija par Nodarbinātības valsts aģentūras sniegtajiem pakalpojumiem pieejama: <https://www.nva.gov.lv/lv/atbalsta-pakalpojumi>.

4. Uzdevumi un pasākumi nav noteikti, tomēr ir rekomendācijas turpmākam darbam, kuras sevī iekļauj – izdomāt mērķi katru nedēļu; vingrot; piedalīties pēcpusdienas aktivitātēs un attīstīt roku un pirkstu veiklību; paaugstināt pašvērtējumu.
Ieteicams secīgi un strukturizēti (plānveidīgi) definēt uzdevumus un pasākumus, kas palīdzēs risināt iemītnieka sociālo problēmu. Vēlams ņemt vērā arī citu speciālistu rekomendācijas, sastādot rehabilitācijas uzdevumus un pasākumus.
5. Nav noteikts uzdevumu termiņš.
Ieteicams ierakstīt mērķa sasniegšanai paredzamo termiņu (līdz rehabilitācijas plāna beigu termiņam) un/ vai regularitāti.
6. Zem rehabilitācijas plāna ir paredzēta aile iemītnieka (klienta) parakstam, tomēr dažkārt paraksti iztrūkst.
Ieteicams ar katru iemītnieku pārrunāt un iepazīstināt ar individuālo rehabilitācijas plānu.
7. Klienta lietās nebija informācijas par iemītnieka sociālās situācijas izmaiņām un sasniegtiem rezultātiem.
Ieteicams analizēt un izdarīt secinājumus par rehabilitācijas procesu, uzdevumu un pasākumu piemērotību, kā arī pamatot sasniegto vai nesasniegto mērķi.

Vēlamies vērst Pakalpojuma sniedzēju uzmanību uz klienta lietās pieejamiem 2021. gadā aizpildītiem rehabilitācijas plāniem, to saturs bija atbilstošāks MK noteikumu Nr. 338 prasībām.

Rekomendācija:

Jāizstrādā katram iemītņiekam rehabilitācijas plānu atbilstoši viņu individuālajām vajadzībām. Aicinu rehabilitācijas plānos ierakstīt konkrētas sociālās problēmas, nepieciešamos rehabilitācijas pasākumus un resursus, kopumā pilnveidot tos atbilstoši augstāk uzskaitītajiem ieteikumiem.

2.3. Pašvaldības sociālā dienesta sniegtais atbalsts

[31] Apskatot Cēsu novada mājaslapā pieejamo informāciju par Sociālā dienestā pieejamiem sociāliem pakalpojumiem²¹, tika identificēti vairāki pieejamie sociālo pakalpojuma veidi Grupu mājas *Spāre* iemītņiekam:

- Atbalsta, izglītojošās un pašpalīdzības grupas, kuru mērķis ir palīdzēt atjaunot vai uzlabot personas sociālās funkcionēšanas spējas, kā arī novērst disfunkciju personai, veicinot personas izglītošanos, jaunu prasmju un iemaņu apgūšanu, kā arī palīdzēt radīt priekšnoteikumus labvēlīgai sociālajai videi. Pakalpojums nodrošina personām iespēju mazināt sociālo

²¹ Pieejams: <https://www.cesis.lv/lv/atbalsts/socialie-pakalpojumi/>

izolētību, grupā risināt esošās problēmas, vairot izpratni par sevi, gūt motivāciju un saņemt atbalstu to risināšanai, lai uzlabotu savu funkcionēšanu un sociālo situāciju.

- Sociālās rehabilitācijas pakalpojums bezdarbniekiem, pirmspensijas un pensijas vecuma personām. Mērķis ir atjaunot un pilnveidot bezdarbnieku, pirmspensijas un pensijas vecuma personu sociālās un funkcionālās prasmes, veicināt viņu iekļaušanos darba tirgū un integrēšanos sabiedrībā.
- Speciālistu pakalpojumi un konsultācijas sociālās rehabilitācijas un sabiedrībā balstītu pakalpojumu ietvaros nodrošina konsultācijas un nodarbības, lai uzlabotu dzīves kvalitāti un sociālo funkcionēšanu un psihosociālu atbalstu. Pašvaldība nodrošina Speciālistu pakalpojumus: atbilstoši individuālā atbalsta plānam vai sociālās rehabilitācijas plānam pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem, kuras pēc valsts finansētu ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju pakalpojumu saņemšanas pāriet uz dzīvi sabiedrībā, kā arī pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem, kuras potenciāli var nonākt valsts ilgstošas aprūpes institūcijā un kurām ir noteikta smaga vai ļoti smaga invaliditāte (I vai II invaliditātes grupa).
- Psihologa pakalpojums - ietver profesionālu psiholoģisko palīdzību personai, kurai nepieciešams uzlabot sociālās funkcionēšanas spējas.
- Ģimenes asistenta pakalpojums nodrošina personai atbalstu un apmācību sociālo prasmju apgūšanā, mājsaimniecības vadīšanā, lai atjaunotu vai uzlabotu personas sociālās funkcionēšanas spējas.

[32] Vizītes laikā tika iegūta informācija par to, ka ar katru iemītnieku ir noslēgts Pakalpojuma līgums. Izlases kārtā apskatoties atsevišķus noslēgtos līgumus, varēja secināt, ka tie ir sastādīti juridiskā valodā, kas ne vienmēr bez atbilstošas palīdzības var būt skaidri saprotams un uztverams personām ar garīga rakstura traucējumiem.

Rekomendācijas:

1. Aicinu izglītēt iemītniekus, par iespēju vērsties patstāvīgi sociālajā dienestā un izmantot novadā pieejamos resursus (sociālo palīdzību un sociālos pakalpojumus), iemītnieku sociālo problēmu risināšanai un papildus atbalstam.

2. Lai veicinātu iemītnieku izpratni par tiesībām un pienākumiem, ko paredz konkrētās jaunās līgumsaistības, aicinu apsvērt līguma būtisko nosacījumu uzskaitījumu atveidot papildu dokumentā, izmantojot vieglās valodas principus²².

3. Medicīniskās palīdzības pieejamība, t.sk. ārstu un citu speciālistu pieejamība

[33] Vizītes dienā tika saņemta informācija, ka visi Grupu mājas *Spāre* iemītnieki ir reģistrēti pie ģimenes ārsta. Darbinieki sadarbību ar ģimenes ārstu un medmāsu vērtē kā labu. No sociālās darbinieces stāstītā var secināt, ka gadījumos, ja ir veselības problēmas un nepieciešama ārsta palīdzība, iemītnieki vērsas pie darbiniekiem, kas attiecīgi sazinās

²² Par vieglo valodu skatīt, piemēram, vielās valodas rokasgrāmatu (piemēram, 63.- 69.lpp.). Tiem cilvēkiem, kuriem psihosociālie traucējumi būtiski ietekmē kognitīvās spējas un atmiņu, mazina koncentrēšanos un motivāciju, vieglā valoda var kļūt par nozīmīgu līdzekli, uzlabojot komunikāciju un mijiedarbību ar sabiedrību. Cilvēkiem ar psihosociāliem traucējumiem ir tiesības uz saprotamu informāciju, kas palīdzētu izdarīt apzinātu izvēli (...).

ar ģimenes ārstu. Ja ir nepieciešama neatliekamā medicīniskā palīdzība, tad tiek izsaukta neatliekamā medicīniskā palīdzība vai iemītnieki tiek aizvesti uz tuvāko pieejamo ārstniecības iestādi SIA *Cēsu klīnika* (piemēram, brīvdienās izņemt ērci).

Ar psihiatru pieejamību problēmu neesot. Ir pieejami 2 psihiatri. Darbinieki sniedz atbalstu iemītniekiem ārstu nozīmēto medikamentu lietošanā. Iemītniekiem tiek nodrošinātas individuālas psihologa konsultācijas, kā arī psihologa atbalsta grupas.

Rekomendācijas:

1. Regulāri jāseko līdzi iemītnieku veselības aprūpes jautājumiem, informējot iemītniekus par ārstniecības personu kontaktiem un motivējot patstāvīgi sazināties ar ārstniecības personām, piemēram, patstāvīgi veikt pierakstu pie ārsta u.tml. Jāizmanto starpprofesionāļu komandas darba pieeju, iesaistot ārstniecības personas.

2. Lai sociālais atbalsts un darbs ar iemītniekiem būtu pilnvērtīgāks, sniedzot atbalstu tieši veselības jautājumos, aicinu savā darbā izmantot mācību materiālu *Mans klients/mans pacients – izaicinājumi darbā ar personām ar psihiskiem, uzvedības un nervu sistēmas attīstības traucējumiem*²³.

4. Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums

[34] Vizītes laikā darbinieki norādīja, ka viens iemītnieks plāno no grupu mājas pārcelties uz pašvaldības ilgstošas sociālās aprūpes iestādi, jo vecuma dēļ nespēj un/vai nevēlas piedalīties grupu mājas iemītnieku rīkotajos brīvā laika pasākumos.

Rekomendācija:

Aicinu piedāvāt aktivitātes un plānot tās atbilstoši iemītnieku vajadzībām, spējām, interesēm un vēlmēm, iekļaujot gan pakalpojumu sniedzēja plānotajās, gan iemītnieku rīkotajās aktivitātēs visus iemītniekus neatkarīgi no viņu vecuma, dzimuma un citiem kritērijiem.

[35] Tāpat ap un Grupu mājā *Spāre* nav nodrošināta vides pieejamība personām ar kustību traucējumiem. Sīkāk aprakstīts ziņojuma 5. nodaļā *Vides pieejamība*.

5. Vides pieejamība

[36] Ēka no cilvēku ar kustību traucējumiem viedokļa atrodas izolētā vietā. Nav savienojuma ar sabiedrisko transportu vai kādu citu infrastruktūru, neveicot ievērojamu ceļa posmu pa grantētu, nelīdzenu segumu. Līdz ar to nav ieteicams šajā grupu mājā izvietot cilvēkus ar kustību traucējumiem. Potenciālo iemītnieku ar kustību traucējumiem ir jāinformē par apgrūtinājumiem ārpus ēkas un jāpārlicinās, vai cilvēks izprot situāciju.

[37] Ēkas pirmajā stāvā izvietotās istabas, sanmezgls un virtuve, atpūtas telpa ir pielāgotas cilvēkiem ar būtiskiem kustību traucējumiem.

[38] Ēkas otrais stāvs nav pieejams cilvēkiem ar būtiskiem kustību traucējumiem. Lai gan pirmā un otrā stāva telpas ir dublējošas, tomēr sadzīve norāda, ka, piemēram, ikdienā

²³ Materiāls paredzēts gan medicīnas personālam, gan sociālajā jomā strādājošajiem, t.sk, sociālajā dienestā strādājošajiem. Minētais materiāls sniedz iespēju apgūt zināšanas un padziļinātu izpratni par psihisko traucējumu veidiem, attīstību, ietekmi uz iemītnieka līdzestību sadarbības procesā, kā arī sniedz praktiskus ieteikumus komunikācijas uzlabošanai, līdzestības veicināšanai un sabiedrības stigmatizācijas mazināšanai. Pieejams: [mans_klients.pdf](#) (talakizglitiba.lv)

tiek izmantota otrā stāva virtuve, vai veļa tiek mazgāta tikai ēkas otrajā stāvā, līdz ar to, ja cilvēkam ir grūtības nokļūt ēkas otrajā stāvā, viņam netiek dota iespēja piedalīties visās aktivitātēs.

[39] Aptaujājot iemītniekus, tika konstatēts, ka istabā ir iegādātas mēbeles pirms personas ierašanās ēkā. Mēbeles istabās būtu jāiegādājas tajā brīdī, kad ir skaidrs, kurš būs iemītnieks. Tas īpaši ir svarīgi, ja cilvēkam ir kādi funkcionāli, piemēram, kustību, traucējumi. Pretējā gadījumā, iegādājoties kaut ko universālu, var rasties situācija, ka, piemēram, gulta vai skapis nav piemērots un cilvēks to nevar lietot, līdz ar to rodas situācija, ka līdzekļi ir iztērēti, bet nav sasniegts mērķis.

Rekomendācija:

Aicinu iepazīties ar Ziņojuma pielikumu Nr. 1 *Vides pieejamības audits*, kurā ir sniegts vērtējums par jautājumiem, kas saistīti ar Grupu mājas *Spāre* vides pieejamību un universālo dizainu, un ieviest tajā sniegtos ieteikumus.

Apzinos, ka darbs ar personām ar garīga rakstura traucējumiem ikdienā nereti ir ļoti sarežģīts un laikietilpīgs, lai sasniegtu uzlabojumus ilgtermiņā gan konkrēta cilvēka dzīvē, mazinot sociālo atstumtību, gan lauztu stereotipus un mazinātu aizspriedumus pret šiem cilvēkiem sabiedrībā kopumā. Lai pilnveidotu Pakalpojumu un atvieglotu Grupu mājas *Spāre* darbinieku ikdienas darbu un uzdevumu izpildi, aicinu izvērtēt un ievērot sniegtās rekomendācijas. Lūgums mēneša laikā informēt par veiktajām vai plānotajām darbībām sniegto rekomendāciju īstenošanā (par plānotajām darbībām, norādot sniegto rekomendāciju īstenošanas termiņus).

Pateicos par Grupu mājas *Spāre* darbinieku sniegto informāciju vizītes laikā un sadarbību ar Tiesībsarga biroja darbiniekiem.

Ar cieņu
Tiesībsargs

Juris Jansons